

LET'S DO THIS – Tongan

Huhu malu'i COVID-19 ma'ae fānau (ta'u 5-11)

PUKA (BOOK)
HE TAIMI NI

Ko e hā 'oku totonu ai ke huhu malu'i 'a e fānau ta'u 5-11 mei he COVID-19?

Ko e COVID-19 ko ha vailasi te ne lava 'o fakatupu ha puke lahi mo ha mate, pea pehē ki he ngaahi palopalema fakaemo'ui lelei taimi lōloa. 'E lava ke faingofua 'aupito 'ene mafolá 'i he vaha'a 'o e kakai' pea taimi 'e ni'ihī 'oku si'isi'i pe 'ikai ha faka'ilonga, 'o faingata'a ai ke 'ilo'i 'oku ke pihia kimu'a pea ke paasi ia ki ha ni'ihī kehe.

Neongo 'oku fa'a vaivaiane 'a e mahaki COVID-19 'i he fānau 'i he kakai lalahi', 'oku 'i ai ha ngaahi 'uhinga mālohi ia ke poupu'i hono huhu-malu'i e fānau:

- 'Oku 'oatu 'e he ngaahi huhu malu'i' ha nima fietokoni ki he founa malu'i'. 'I hono huhu-malu'i ho'o tamá, 'oku ke tokoni ai ke malu'i kinautolu mei ha puke lahi mei he COVID-19 mo ha ngaahi ola taimi lōloa 'oku malava.
- 'Oku toe tokoni foki 'a e huhu-malu'i' ke malu'i 'a e ngaahi kaungāme'á, fāmilí mo e komiunitii', kau ai 'a e kakai laveangofua 'o e to'u kotoa pē, 'aki hono tokoni' i ke fakasi'isi'i 'a e fe'ave'aki'.
- 'Oku tokoni 'a e huhu-malu'i' ke tauhi 'a e fānau 'i he akó mo kau 'i he ngaahi 'ekitititī fakasōsiale 'oku mahu'inga ki he'enau akó mo e fakalakalaká.

Kuo 'osi huhu-malu'i ha fānau 'e lauimiliona 'i he funga 'o e māmani' mei COVID-19. 'Oku fakahaa'i 'e he fakamo'oni' 'oku 'omi 'e he huhu-malu'i' ha malu'i lelei 'aupito mei he puke lahi mei he COVID-19 'i he fānau pea tokoni ke tauhi ho fāmilí ke lelei mo malu.

'Oku ma'u nai 'e he fānau 'a e ngaahi huhu-malu'i' mo e lahi 'o e faito'ó 'o tatau pē mo e kakai lalahi'?

'Ikai. Ko e huhu-malu'i kuo fakangofua ma'a e fānau ta'u 5-11 ko ha huhu-malu'i makehe Pfizer (Comirnaty) paediatric , 'o tousi 'e ua 'oku fai 'i he vaha'a taimi uike 'e 8.

Ko e tousi huhu malu'i Pfizer 'i he fanau ta'u 5-11 'oku 'i he vahe tolu 'e taha ia 'o e tousi na'e fai ki he kakai ta'u 12 mo motu'a angé. 'Oku ngāue'aki ha ki'i tousi si'isi'i ange 'i he to'u ko 'eni' he te ne lava 'o a'usia 'a e tu'unga ma'olunga tatau 'o e malu'i' 'i he fānau 'o hangē ko e tousi 'oku fai ki he kakai ta'u 12 mo motu'a angé.

'Oku tatau nai 'a e ngaahi nunu'a kovi ki he fānau mo ia ki he kakai lalahi'?

'Io. 'E lava ke a'usia 'e he fānau 'a e ngaahi nunu'a-kovi angamaheni tatau mo e kakai lalahi' 'i he hili hono ma'u ha huhu malu'i COVID-19.

Ko e ngaahi nunu'a-kovi ko 'eni' 'oku fa'a vaivai pea nau mavahe hili ha 'aho 'e taha pe ua pea 'e ala kau ai 'a e:

- Langa 'ulu
- Mofi mo fakamomoko
- Ongosia / hela'ia
- Mamahi 'a e uouá mo e umá 'i he me'a na'e fai ai 'a e huhú

'Oku angamaheni'aki pē 'a e ngaahi nunu'a-kovi iiki pea fakahaa'i ai 'oku tali 'e he ngaahi me'a-malu'i' 'a e huhu malu'i'. 'Oku hāhāmolofia ke koviane 'a e ngaahi nunu'a-kovi mei he ngaahi huhu-malu'i', pea 'oku lahiane 'a e fakatu'utāmaki 'o e nunu'a-kovi pē ko iá mei hono ma'u 'o e COVID-19. Kapau 'oku kei tolonga pē 'a e ngaahi nunu'a-kovi' pe 'oku ke hoha'a, talanoa ki ho'o toketaá.

'Oku 'uhinga nai 'a e fakatu'utāmaki 'o ha ola kovi 'oku lahi ke 'ikai totonu ai ke u huhu malu' 'eku tamá?

Ikai. 'Oku ma'u 'e he huhu-malu'i COVID-19 kotoa pē 'oku ngāue'aki 'i 'Aositelēlia ha ngaahi fakamatala lelei ki he'ene malú pea kuo 'osi sivi'i fefeka mo vakai'i 'e he Va'a-pule'i 'o e Ngaahi Koloa Faito'ó (TGA) mo e Kulupu Fale'i Fakatekinikale 'a 'Aositelēlia ki he Huhu-malu'i' (ATAGI) kimu'a pea toki fakangofua mo fokotu'u ke ngāue'aki.

Kuo laka hake he fānau 'e toko 5 miliona 'i 'Amelika mo e toe lauimiliona 'i māmani ta'u 5-11 kuo nau ma'u lelei ha huhu malu'i COVID-19 a'u mai ki he 'ahó ni.

'E uesia nai 'e he huhu malu'i COVID-19 'a e tupu, fakalalakaka, pe mo'ui lelei ke fanau 'eku tamá 'i he kaha'ú?

Ikai. 'Oku 'ikai ha fakamo'oni ia 'e lava ke uesia 'e ha huhu malu'i COVID-19 'a e tupu mo e fakalalakaka 'a ha ki'i tamasi'i.

'E lava ke tolonga e ngaahi ola taimi lōloa mei he COVID-19 'i he mo'ui fakasinó mo e mo'ui lelei'. 'Oku ma'olunga ange 'a e fakatu'utāmaki 'o e ngaahi palopalema mei hono ma'u 'o e vailasi' 'i he ngaahi nunu'a-kovi fa'a ma'ama'a 'o e huhu malu'i'.

'Oku totonu nai ke huhu malu'i 'eku tamá kapau kuo nau 'osi ma'u 'a e COVID-19?

To. 'Oku totonu ke ma'u 'e he fanau ko ia kuo nau ma'u 'a e COVID-19 ha huhu malu'i 'i he taimi pe kuo nau fakaakeake ai mei he'enua puké ke tokoni 'i hono malu'i kinautolu mei ha pihia 'e taha.

'E lava nai ke huhu malu'i 'eku tamá ta'e te u fakangofua?

Ikai. 'Oku fiema'u 'a e fānau ta'u 5-11 ha mātu'a pe tauhi fakalao ke nau fakangofua ke ma'u ha huhu malu'i COVID-19.

'Oku fiema'u 'a e fakangofuá 'i he taimi pūkingi', pea 'i he taimi 'apoinimeni'. Kapau he 'ikai lava 'a e mātu'á pe tauhi fānau 'o 'alu ki he 'apoinimeni' mo e tamasi'i', te nau lava 'o fokotu'u ha taha lahi kehe ke kau atu ki he 'apoinimeni' 'i honau tu'ungá (mātu'á/tauhi fānau) 'i he taimi 'oku fakakakato ai 'a e fakangofuá 'i he 'initaneti' lolotonga e ngāue ki he pūkingi'.

Kuo pau ke 'oatu 'a e fakaiiki 'o e tokotaha lahi kuo fokotu'u ke fakafe'aó 'i he lolotonga 'o e pūkingi' koe'uhí ke lava 'o fakapapau'i honau tu'ungá mo e ngofua ke fai ha fakangofua 'i he fakafongonga 'i he 'aho 'o e 'apoinimeni'.

Ki ha fakamatala lahiange fekau'aki mo e fakangofuá, 'alu ki he: [Vaccination consent FAQs for parents and guardians \(ngaahi fehu'i fa'a fai, ma'a e ngaahi mātu'á mo e kau tauhi, 'i he fakangofua 'o e huhu-malu'i\)](#).

'Oku tu'utu'uni fakalao koā ke huhu malu'i COVID-19 'a e fānau (kau ai ki he ako mo e sipoti mo e ala me'a pehē)?

Ikai. 'Oku 'ikai tu'utu'uni pau 'a e huhu malu'i ki he COVID-19, ka 'oku poupou'i lahi ia.

'Oku 'ikai ha fiema'u ia ke 'i ai ha huhu malu'i COVID-19 'a e fānau kae toki kau atu ki he ngaahi 'ekitiviti sipoti 'a e akó pe komiunitii'.

'E lava nai ke 'i ai ha huhu malu'i booster 'eku tamá?

Ikai. 'Oku 'oatu 'e he kalasi huhu malu'i palaimeli' ha tali malu'i mālohi 'i he kakai kei iikiangé.

'E fakakaukau'i 'e he ATAGI pe 'oku fiema'u ha huhu booster ki he to'u ko 'eni' 'i he kaha'ú.

'E huhu malu'i nai e fānau mei he COVID-19 'i 'apiako?

Ikai. 'Ai ha pūkingi ki he huhu malu'i ho'o tamá 'o fakafou 'i ho'o toketaá, fale talavai 'i ho feitu'ú, Sēvesi ki he Mo'ui 'oku Pule'i 'e he Komuniti 'Apolisinoló pe ko ha kiliniki ki he huhu malu'i 'a e Potungāue Mo'ui 'a NSW.

'E founa fēfē ha'aku puka?

'Oku fakalotolahi'i e mātu'á ke nau puka ha 'apoinimeni huhu malu'i ki he'enua fānau 'i he vave tahá.

Puka he taimi ni 'i he 'initaneti' - www.nsw.gov.au/covid-19/vaccination/get-vaccinated

Telefoni ke puka: Lainetokoni ki he pūkingi': 1800 57 11 55/Ngāue liliulea mo e fakatonuleá (TIS): 131 450.